Jónák Tamás

Mi lesz veled, festészeti tehetség?

De miért is válaszolna a kérdésre a festészet csendes, halk szavú létrehozója? Hallgat – hisz' mindig is ezt tette. Sosem volt sem izgága, sem a létezése tényét, még kevésbé a létezése értelmét kétségbevonó elméletekkel szemben nyugtalan – sosem érezte szükségét a bizonykodásnak. Ő csak önmaga bizonyságaként, magától értetődően létezik. Volt, van, lesz.

De nem is neki kell a kérdést megválaszolnia. Nekünk kell, akiknek valóságát megfogalmazza a tehetség, s aminek épp ezért a jelenléte fontos is kell legyen számunkra, hiszen csak a tehetség létrehozta, emelkedett gondolkodású művészet tudja valóságunkat értelmezni, megfogalmazni és sohasem a mindennapi létezést megélő gyakorlatias gondolkozás. Hisz' ez utóbbi kizárólag a saját létéért aggódott mindig – sosem a másokéért. Emberi alakulásunk ügye függhet tehát válaszunktól. Bár a tehetség fogalmát számon tartjuk, ugyanakkor sem a közgondolkodás, sem a művészetelméleti vizsgálódás nem fordít rá figyelmet; jelenlétét vagy hiányát nem tartja szükségesnek megemlíteni. A logika módszere nem tudja értelmezni, inkább csak körülírható és érzékelhető – a művészeken kívül más nemigen törődik létezésével. Ezért talán nem felesleges legalább egy futó pillantást vetni mai festészeti valóságunk állóvizének tükrébe. Hogyan is állunk hát a tehetséggel mint „olyannal"?

Ha egy művészt „tehetségtelennek" bélyegez valaki, akkor mindenki számára egyértelmű, hogy az érintett személy művészetre való alkalmatlanságát kívánta megfogalmazni az illető. Aligha megkerülhető tehát a tehetség jelenléte, jelentősége, szerepe a festészeti minőség létrehozásában. Lehet-e hát mibenléte, jelenlétének hiánya vagy éppen a jelenléte közömbös számunkra? A művész szinte az első pillantásra egyértelműen érzékeli még akár a tehetség részleges jelenlétét és nagyságát – de ugyanígy a hiányát is egy műben. Ennek ellenére sok festészeti munka született-születik, amiből nyilvánvalóan hiányzik a tehetség.

„*A tehetség volt, van, lesz*"; az egyszer élő művész számára azonban vagy van, vagy nincs. Nem megszerezhető vagy elsajátítható birtok. Ajándék, adottság

Jónák Tamás (1947) festőművész.

tehát, és mivel nem demokratikus eredetű, nem is lehet demokratikus lényegű, hanem származásának megfelelően csakis arisztokratikus alkatú és viselkedésű. Ugyanakkor egy kétségkívül demokratikus vonással is bír: bárki születhet ezzel az adottsággal – habár nem mindenki számára adatik meg ez a kiváltság. Ez az arisztokratikus kiváltság azonban sosem az elkülönülés igényének a kifejeződése; hiszen még egy további, és szintén kifejezetten demokratikus tulajdonsága is megemlítendő: bár jelenléte elsősorban a kiművelt látás és érzelmi kultúra számára felfogható, elementáris igazságával azonban mindenkit meg tud szólítani.

A tehetség megjelenítő eszköz, azaz a *festészeti készség* nélkül magatehetetlen, nélküle csak húrok nélküli hegedű. A készség ugyan a hegedűhúr, de egy hegedűt hallunk. Csakis együtt hozhatnak létre művészetet; de az eredményt, a tehetség megjelenítette életteljesen igaz valóságot az önkényes ítélet beállíthatja a készség, az ún. „szakma" jelentéktelen produktumaként; és fordítva, a tehetség jelenléte nélkül működő készség magakellető, hivalkodó önmutogatása is kikiáltható jelentős művészi megnyilvánulásnak. Elmaszatolható tehát az ítélet mert kijátszhatóak egymás ellen látszólagos hasonlóságuk miatt. Pedig nagyon nem egyformák. Nem azonos sem a lényegük, sem a viselkedésük. Szignifikáns a különbség: készség képes valamit utánozni; a tehetség képes valamit megjeleníteni. A készség egy határig fejleszthető; a tehetség mérete és alkata viszont állandó, lett légyen kisebb vagy akár hatalmas az adomány. A tehetség alkatilag univerzális – a készség inkább területhez kötődő; specifikus, és méretétől, fajtájától függetlenül a tehetség megjelenítő ereje és minőségtudata nélkül is működhet a művészetben.

A tehetséget – a készséggel ellentétben – a felelősségtudat feltétlen jelenléte is jellemzi, ezért amit megfogalmaz, az a valóság hitelével rendelkezik; létélménye meggyőzően önálló, valóságábrázolása életteljes közvetlenségű – ezek elementárisan hozzá tartozó tulajdonságai.

A készség önmagában – legyen bár mégoly csábító, vonzóan megnyerő – viszont csalfa szerető. Szirén, aki hiteget és ámít – de csak zsákmányra les. Egy sivár táj is megejtően széppé varázsolható a fények és az árnyalatok segítségével, de ha ez az ábrázolás nem a tehetség megjelenítő ereje által létrehozott igaz, hiteles valóságot jeleníti meg, akkor már csak a készség átlátszó hatásvadászata.

A „művészit" egy másik, de a tehetség lényegével éppoly ellentétes módszer segítségével is imitálja a készség – a stílusnak álcázott *stilaritással*. Ezúttal is a hízelgés, a megtévesztés az eszköze, a célja; újfent nem szerelmet adni, csak hódítani akar – hamis a lány.

Belső valóságára, saját érzelmeire, gondolataira vagy a „szépségre" összpontosítja figyelmét, kifejezőerejét; a külső valóság másodlagos számára. Szólaljon meg bársonyosan mély, érzelemmel teli gordonkahangot imitálva, érzelme csak érzelgés; jelenjen meg valamely „igazság, tartalom" sulykolásaként – mindig csak a tehetség létrehozta művészi kifejezés és valóságunk üres utánzata marad. Valójában nem is az élet, a valóság, az ember érdekli – csak vetít. „Egyéni

stílusával" és sajátosan érdekes ötleteivel az egyediség és a személyesség megnyilvánulásaként hirdeti magát. Nem csupán hamis, de káros is, mert viszonylagossá teszi és ezáltal ellehetetleníti az esztétikai ítéletet; hiszen minden stilaritás – szükségszerűen – a sajátját önálló művészi minőségnek látja, s éppen ezért a stilaritását, az „egyediségét, egyéni stílusát" igyekszik művészi minőségként elfogadtatni. Az *„ez is éppúgy művészet, mint az – de más alkatú és más felfogású"* álságosan hamis demokratizmusát igyekszik létrehozni.

A figyelmes, elfogulatlan tekintet számára azonban nem lehet kétséges, hogy Szinyei *Majális*a, Delacroix virágcsokra, Rembrandt magányos, tűnődő Jeremiása vagy éppen egy Ingres-arckép az egyedi és személyes művészet. Ámbár a stiláris különcködést, az ötletelést mellőzik, de amit hétköznapi hangon elmondanak nekünk az igaz. Ábrázolásmódjuk ugyan beállítható banális tényközlésnek, de a személyiség és a fantázia szemüvegén keresztül mutatott valóság – bár a valóság banális elemeiből építkezik – csak látszólag banális.

Legyen csak gyorsírással feljegyezve vagy látszólag fotografikus hűséggel megjelenítve, mindenképp egy teljesebb, meggyőzőbb valóság; amelyet az agy, a lélek minősége és a tehetség személyessége együttesen jelenítetett meg. A jelenség értelmezetté vált – immár a művészet hiteles valósága.

Blake és Füssli ugyan személyes létélménye igazságával szólít meg, de ez az igazság is a valóságon edződött. Szenvedélyes emelkedettségük nem a stilaritás szolgája, nem is az önkény létrehozta közlés; ellenkezőleg, szenvedélyes valóságkeresés – valós esztétikai minőség, a valóság hitelével fellépő művészet.

Babona, hogy a művészetnek korszerűnek kell lennie. A művészetnek emberszerűnek kell lennie; másmilyen nem is lehet – hisz' rólunk szól és csak hozzánk szólhat. Blake, Füssli és Reynolds kortársak, ugyanannak a korszaknak végletesen ellentétes szemléletű festői. Ami a művészetet emberszerűvé teheti, az valójában a legfontosabb eleme: a tehetség. Ő különbözteti meg a készség létrehozta önkényt, a fércmunkát is a művészettől. A festészeti tehetség a múltban éppen azért láthatta el feladatát – annak ellenére, hogy azt sokszor megszabták –, mert mindent, ami valóságos, képes megjeleníteni, és amit megjelenít azt lényéből fakadóan valóságként, s mindenki számára hitelesen jeleníti meg.

Kapott-e feladatot és milyet, használni vagy csak felhasználni akarták, éltek vagy visszaéltek vele – ez sosem őt minősítette. Érdeklődésünk vagy közönyünk iránta viszont létkérdés számára. Tehát számunkra is.